

ŠTÁTNE A NÁRODNÉ HYMNY AKO ZDROJE KONFLIKTOV NA SLOVENSKU POČAS PRVEJ ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY¹

ATTILA SIMON

SIMON, Attila. State and National Anthems as a Source of Conflicts in Slovakia during the First Czechoslovak Republic. *Historický časopis*, 2024, 72, 2, pp. 307-328, Bratislava.

During the First Czechoslovak Republic, the question of state and national anthems was a sensitive topic. Due to the lack of a legal codification of the Czechoslovak national anthem, the relationship between the Czech and Slovak parts of the anthem remained unclear. It was not known whether there was one anthem or two anthems, the order of which could be interchanged. At the same time, the authorities reacted very sensitively to any disrespect for the national anthem, which was considered an attack on the Czechoslovak state. During the First Czechoslovak Republic, singing and playing the Hungarian national anthem was severely punished and offenders were often sentenced to imprisonment. Initially, they were convicted under Section 172 of the Hungarian Penal Code of 1878 and, after 1923, under the Law for the Protection of the Republic, for inciting hatred against the nationals of another ethnicity or for sedition against the State. This conflict of the nation-state with its national minority stemmed from the exaggerated fear of the Czechoslovak authorities of Hungarian irredentism. In reality, those who sang the Hungarian anthem (most often under the influence of alcohol in pubs or during festive masses in churches) did not pose a real threat to the order of the state. In this matter, however, the Czechoslovak state adopted the intolerant practice of the Kingdom of Hungary.

Keywords: National anthem. First Czechoslovak Republic. Hungarian minority. Judiciary.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2024.72.2.5>

Skutočným problémom v procese vzniku prvej Československej republiky nebolo samotné diplomatické uznanie štátu, ale skôr zabezpečenie životaschopnosti už vzniknutého štátu a obrana jeho územnej celistvosti. Predstavitelia republiky museli paralelne bojovať s vonkajšími i s vnútornými nepriateľmi a hlavne

1 Štúdiá bola vypracovaná v rámci projektu APVV-20-0336 *Premeny spoločnosti Maďarov na Slovensku za posledných sto rokov; s osobitným dôrazom na ich každodennú kultúru, riešenie* vo Fórum inštitúte pre výskum menšín.

na Slovensku sa museli vysporiadať s ľahostajnosťou a malodušnosťou časti obyvateľstva. V tejto situácii bolo dôležité zafixovať československú štátnosť v povedomí obyvateľstva a pokúsiť sa vytvoriť československú štátnu identitu. V tomto procese významnú úlohu pripisovali vytvoreniu štátnych symbolov a sviatočného kalendára.² Zároveň boli odhodlaní rázne pretrhnúť všetky väzby so štátnymi útvarmi pred roku 1918 (Rakúsko a Uhorsko) a odstrániť všetky pozostatky rakúskej a uhorskej štátnej idey. Tento zámer sa týkal najmä historického Uhorska, ktoré zaostávalo za Rakúskom tak z hľadiska demokratického charakteru politického systému, ako aj z hľadiska zabezpečenia práv príslušníkov jednotlivých národov.

Preto sa československý štát od začiatku staval k otázke štátnych symbolov (štátna vlajka, štátny znak, hymna), či už išlo o československé štátne symboly, alebo o symboly iných štátov, ako k veľmi citlivej záležitosti. Akýkoľvek útok na československé symboly alebo hocikaké používanie symbolov iných krajín sa kvalifikoval ako útok na autoritu a v podstate na samotnú existenciu československého štátu. Paralelne s tým sa podnikli rozhodné kroky na úplné odstránenie symbolov dualistickej monarchie (či už ide o sochy, alebo farby) z verejného života.

V tejto štúdií sa zaoberám otázkou používania štátnej hymny prvej Československej republiky. V prvej polovici štúdie načrtnem diskusie o vnímaní a používaní československej štátnej hymny a predstavím prostriedky, ktorými štát chránil dôstojnosť hymny. V druhej časti sa zameriam najmä na to, ako československý štát reagoval na spievanie maďarskej hymny na území Slovenska.

História vzniku slovenskej a maďarskej hymny je dobre známa, pričom v posledných desaťročiach sa viacerí autori zaoberali aj porovnávaním textov stredo-európskych hymien a skúmali symboliku, ktorá sa v nich nachádza.³ O tom, ako sa vyvíjalo používanie československej a maďarskej hymny na Slovensku medzi dvoma vojnami, je však k dispozícii len málo relevantných informácií. Táto téma sa objavuje najmä v historických dielach o štátnych sviatkoch, ale len ako okrajový prvok.⁴ Preto bude táto štúdia založená prevažne na primárnych prameňoch, ktoré sú k tejto téme prekvapivo bohaté, ale doteraz málo využívané. Medzi nimi sú najdôležitejšie archívne pramene zo štátnych archívov na Slovensku, no i z českého Národného archívu. A samozrejme aj dobová tlač, ktorá v závislosti od

2 Porovnaj Hájková et. al. Úvod. In HÁJKOVÁ et. al., ed. *Sláva republice: Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Praha 2018, s. 17-18.

3 KISS. *Hol vagy, Hazám? Kelet-Közép-Európa himnuszai*. Budapest 2011; ZAJAC. Stredo-európske hymny. In *Slovenský národopis*, 2002, roč. 50, č. 2, s. 194-200; CSEPELI a ÖRKÉNY. Jelképek és eszmék az európai nemzetek himnuszokban. In *Regio*, 1996, roč. 7, č. 2, s. 3-34.

4 HÁJKOVÁ, *Sláva republice*.

straníckej a národnostnej príslušnosti informovala o prípadoch týkajúcich sa štátnych hymien, niekedy stručne, inokedy veľmi podrobne.⁵

Záleží aj na poradí. Spory vyvolané československou hymnou

Na základe prác Benedicta Andersona a Erica Hobsbawma vieme, že národy neexistovali od nepamäti, ale vznikli modernizáciou spoločnosti a rozpadom tradičného starého poriadku.⁶ Hobsbawm hovorí aj o tom, že jedným z prostriedkov mobilizácie národa bolo budovanie národných tradícií. V tomto procese okrem pestovania tradičných kultov zohrávalo dôležitú úlohu aj vytváranie nových tradícií a symbolov a ako súčasť toho aj definovanie národných a štátnych symbolov.⁷ Ako zdôrazňuje Dušan Škvarna, národné symboly zohrávali v procese budovania národa dôležitú a mnohostrannú úlohu: zjednodušovali skutočnosť, vytvárali pozitívny obraz vlastného národa, načrtávali projekt jeho budúcnosti a poslania atď.⁸ Tým, že „*dokázali vyvolávať kolektívne pocity a zážitky*“, boli schopné aj tmiť existujúce sociálne, regionálne i konfesijné rozdiely v rámci národa.⁹ Vo vnútri vlastného národa pôsobili integračne, zatiaľ čo smerom von bola rozhodujúca ich rozlišovacia úloha. Škála národných symbolov je pomerne široká. Podľa Györgya Csepeliho a Antala Örkénya:

*„okrem štátnej hymny sem patria aj hlavné mestá, reprezentatívne vládné budovy, pamätníky, štátne vlajky, špeciálne vojenské uniformy, erby, poštové známky, bankovky, hraničné znaky a štátne sviatky. Tvorí súbor národných symbolov, ktoré musia nielen posilňovať vedomie občanov, ale aj zviditeľňovať existenciu a realitu národa pre cudzincov“.*¹⁰

Hoci história hymny ako literárneho žánru siaha až do staroveku a aj v stredoveku existovali piesne, ktoré posilňovali pocit spolupatričnosti s panovníkom, cirkvou alebo s istou komunitou, vznik štátnych a národných hymien je neod-

-
- 5 V tejto štúdií som použil najmä dobové noviny, ktorých obsah sa dá vyhľadať online. Noviny v slovenskom jazyku pochádzajú z digitálnej knižnice Univerzitetnej knižnice v Bratislave Mediainfo (<http://digitalna.kniznica.info/browse>) a z Digitálnej knižnice SNK DIKDA (<https://dikda.snk.sk/>). Noviny v maďarskom jazyku možno nájsť na webovej stránke Databanky Maďarov na Slovensku, ktorú spravuje Fórum inštitútu pre výskum menšín (<https://adatbank.sk/digitalis-tar/>), a na stránke Arcanum Digitalis Tudománytár (<https://adt.arcanum.com/hu/>).
 - 6 Pozri ANDERSON. *Představy společnosti. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha 2008.
 - 7 HOBBSBAWM. „Inventer des traditions.“ (online). In *Enquête*, 1995, č. 2, s. 71-189.
 - 8 O význame symbolov v procese vytvárania nových štátov pozri aj: MIHÁLIKOVÁ. Sviatky na Slovensku ako súčasť politických rituálov. In *Historický časopis*, 2005, roč. 53, č. 2, s. 342.
 - 9 ŠKVARNA. *Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraniu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica 2004, s. 8.
 - 10 CSEPELI a ÖRKÉNY, Jelképek, s. 5.

deliteľne spätý so zrodom moderných národov. Podľa Csabu Kiss Gy. „*sa dve hlavné vetvy histórie európskych národných hymien začínajú dynastickou anglickou hymnou a ‚ľudovou hymnou‘ Marseillaise*“.¹¹ Tieto určovali vzor pre celý kontinent, teda aj pre náš región, kde však môžeme hovoriť o procese, ktorý je časovo oneskorený. Ak sa pozrieme na českú, slovenskú alebo maďarskú hymnu, desaťročia pred revolúciami 1848/49 boli obdobím zrodu básní a melódií, ktoré sa neskôr stali štátnymi hymnami, a desaťročia po revolúciách boli zas obdobím, keď tieto verše zľudovali a vytvoril sa v súvislosti s nimi kult. K právnej kodifikácii týchto hymien došlo až po roku 1918.

Keď hovoríme o štátnej hymne prvej Československej republiky (1918 – 1938) musíme si uvedomiť, že vtedajšie zákony, vrátane prvej tzv. dočasnej a konečnej ústavy štátu prijatej 29. februára 1920, nedefinovali, čo sa rozumie pod štátnou hymnou. Právnu kodifikáciu nahradilo rozhodnutie prvej československej vlády, ktorá na svojom zasadnutí 19. marca 1919 rozhodla o použití prvých veršov piesní *Kde domov můj* a *Nad Tatrou sa blýska* ako štátnej hymny.¹² Nepovažovali však za potrebné vypracovať na túto tému osobitný zákon. Absencia právnej kodifikácie, ktorá bola odôvodnená s tým, že štátna hymna nie je umelým výtvorom, ale „*vzešla z ducha národa*“,¹³ však spôsobovala problémy pri ponímaní a používaní hymny.

Najdôležitejšou otázkou bolo, že keď hovoríme o československej štátnej hymne, či máme na mysli jednu hymnu, alebo hranie dvoch národných hymien za sebou. Vo verejnom diskurze a v tlači sa o *Kde domov můj* hovorilo ako o českej a o *Nad Tatrou sa blýska* ako o slovenskej hymne. Takéto ponímanie však bolo v rozpore s ideou čechoslovakizmu. Navyše, kým pieseň *Kde domov můj* bola medzi Čechmi všeobecne prijímaná, pieseň *Nad Tatrou sa blýska* trpela istým deficitom legitimacy. V povedomí slovenskej verejnosti bola totiž lepšie zakotvená pieseň *Hej Slováci*, a to nielen medzi autonomistami z Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HLS). Známy básnik a redaktor časopisu *Elán* Ján Smrek, ktorý v žiadnom prípade nebol priaznivcom HLS, to vyjadril takto: „*Úradne nariadená hymna ‚Nad Tatrou sa blýska‘ spieva sa s – rešpektom, ale hneď za ňou intonuje sa hymna ‚Hej Slováci‘, a tá sa spieva – s oduševnením.*“¹⁴

Absencia kodifikácie pojmu a presného znenia hymny zapríčinili, že často odohrali len jednu časť: v Čechách občas zabudli zahrať slovenskú časť, na

11 KISS, Hol vagy, Hazám, s. 42.

12 Národní archiv České republiky (NA ČR), fond (f.) Předsednictvo ministerské rady (PMR), kartón (k.) 3283, sv. 733/1, Hymna celostátní a hymna Podkarpatské Rusi.

13 SAK. Česká „Píseň písní“ v historickém kontextu. The Czech „Song of Songs“ in its Historical Context . In *Státní hymna České republiky v proměnách doby. The Czech Republic's National Anthem Down the Ages*. Praha 2008, s. 40.

14 *Národné noviny*, 11. 03. 1932, s. 1. O slovenskú hymnu.

Slovensku zas *Kde domov můj*. O tom, že to nebolo nič nezvyčajné, svedčí aj obežník bratislavského župana Metoda Bellu z októbra 1921, ktorý pripomínal hlavným slúžnym, mešťanom a policajnému kapitánovi Bratislavy, že na oficiálnych oslavách sa má hrať a spievať pred slovenskou aj česká hymna.¹⁵ O absencii českej hymny sa však nájdu príklady aj z konca dvadsiatych rokov. Roku 1928, keď sa na Devíne konali Cyrilometodské oslavy, považované za dôležitý ideový pilier československej štátnosti, v dopoludňajšej časti osláv, ktoré boli organizované katolíckou cirkvou a HSLS, účastníci zaspievali len slovenskú hymnu. Popoludní sa však už spievala celá štátna hymna. Pravdou je, že organizátorom tejto časti programu už bola Československá národná rada.¹⁶

A keďže poradie oboch hymien, t. j. najprv sa hrá a spieva česká hymna a potom slovenská, bolo stanovené len zvykovým právom, na Slovensku sa toto poradie nie vždy rešpektovalo. Na to však česká verejnosť reagovala nervózne. Keď počas tzv. jubilejných osláv pri príležitosti 10. výročia vzniku Československa došlo k takejto zmene poradia v jednej slovenskej škole, bratislavský školský referát dostal niekoľko sťažností. Roku 1930 zase Osvetový zväz pre Slovensko upozornil bratislavskú políciu na časté nerešpektovanie poradií hymien, čím podľahol nich privádzajú štátnu hymnu „do nevážnosti v širších vrstvách ľudových a budia posmech u našich nepriateľov“.¹⁷

V tom čase už bolo jasné, že je treba riešiť vzťah medzi dvoma veršami štátnej hymny. Redaktor denníka *Slovák* navrhol vydať nariadenie o tom, že na Slovensku sa spieva najprv slovenská hymna a potom česká, a v Čechách naopak.¹⁸ V pražskom chápaní však *Kde domov můj* a *Nad Tatrou sa blýska* neboli dve národné hymny, ale jedna spoločná štátna hymna. Preto vláda na svojom zasadnutí 5. decembra 1930 rozhodla, že poradie nemožno meniť a že najprv sa má spievať a hrať prvá sloha českej hymny a po nej prvá sloha slovenskej hymny.¹⁹ Týmto sa diskusia skončila a táto prax pretrvávala počas celej prvej republiky. Zmena nastala až po vyhlásení autonómie Slovenska, čo prinieslo najprv výmenu poradia hymien a potom vystriedanie doterajšej slovenskej hymny staronovou hymnou *Hej Slováci*.

To, že za prvej republiky štátna hymna pozostávala z dvoch častí, občas robilo problémy aj počas vystúpení československých športovcov v zahraničí. Stávalo sa totiž, že miestni organizátori dali zahrať len českú časť štátnej

15 Slovenský národný archív (SNA), f. Policajné riaditeľstvo v Bratislave (PR BA), k. 349, Mat 124/3 Státní hymny

16 MICHELA. Státní oslavy a konstruování československé národní pospolitosti za první republiky. In HUDEK; KOPEČEK a MERVART, eds. *Čecho/slovakismus*. Praha 2019, s. 233-234.

17 SNA, PR BA, k. 349, Mat 124/3, Státní hymny.

18 *Slovák*, 23. 10. 1928, s.1.

19 NA ČR, f. PMR, k. 3283, sv. 733/1, Státní hymna československá – pořadí obou sloh.

hymny. Čo, samozrejme, mohlo byť zapríčinené z nevedomosti či z nedbalosti, ale mohlo to byť aj výsledkom cieľavedomej provokácie. Tú poslednú možnosť predpokladali slovenské noviny v prípade futbalového zápasu 8. septembra 1935 v Budapešti, kde sa hral prvý zápas finále Stredoeurópskeho pohára medzi domácim Ferencvárosom a Spartou Praha. Hoci nešlo o zápas národných tímov, organizátori sa rozhodli zahrať hymny oboch krajín. Po odznení *Kde domov můj* však nenasledovala slovenská hymna, ale hneď začali hrať maďarskú národnú hymnu.²⁰ Na protest československej strany sa organizátori vyhovárali na to, že došlo k neúmyselnej „ľudskej“ chybe.²¹

Nahrávka československej hymny, ktorú si vypožičali od československého veľvyslanectva v Budapešti totiž bola taká, že na jednej strane platne bola česká a na druhej strane slovenská hymna. Zodpovedná osoba jednoducho zabudla platňu otočiť a prehrať aj druhú stranu. Bez ohľadu na to, či československá strana tomuto vysvetleniu uverila, odvetný zápas v Prahe sa odohral v priateľskej atmosfére a bez akýchkoľvek incidentov.

Nedôstojnosti voči československej štátnej hymne

Československý štát od začiatku venoval veľkú pozornosť tomu, aby občania prejavovali náležitú úctu k štátnej hymne. Už 13. augusta 1919 vydal minister vnútra nariadenie, podľa ktorého sa štátna hymna mohla hrať len pri slávnostných príležitostiach, v dôstojnom prostredí a mala sa počúvať v stoj.²² Bolo však zakázané hrať či spievať hymnu v reštauráciách alebo v iných zábavných zariadeniach. Tieto pravidlá sa navyše brali celkom vážne a úrady často podnikali kroky proti jednotlivcom, ktorí podľa nich porušovali tieto zásady. Nedôstojné správanie sa počas hrania štátnej hymny podobne ako nevztyčovanie štátnej vlajky či nosenie špinavého oblečenia v deň štátneho sviatku boli považované za útok na štát a jeho idey.²³

Ako príklad sa dá spomenúť prípad Eugena Grünwalda, obchodníka zo Sečoviec, ktorý si počas slávnostného ceremonálu v Košiciach, počas toho, ako vojenská kapela hrala štátnu hymnu, nezložil klobúk.

Klobúk mu napokon z hlavy zhodil jeden z účastníkov ceremonálu, ale skutočný trest prišiel až potom. Krajský súd ho obvinil z neúctivého správania a odsúdil na osem dní väzenia.²⁴

20 *Slovák*, 10. 09. 1935, s. 5; *Národný týždenník*, 13. 09. 1935, s. 2.

21 *Slovenský denník*, 11. 09. 1935, s. 4; *Új nemzedék*, 11. 09. 1935, s. 6.

22 NA ČR, f. PMR, k. 3283, sv. 733/1, Národní hymny; SNA, f. Ministerstvo s plnou mocou (MPS), k. 315, č. j. 2857, Národní hymna.

23 MICHELA, Státní oslavy, s. 226.

24 *Prágai Magyar Hírlap*, 13. 04. 1928, s. 9.

Ďalšia kauza z Košíc sa však zdá byť trocha bezcitným uplatňovaním zákona. Ferenc Mildner, bývalý majiteľ jedného z najvýznamnejších kníhkupectiev v Košiciach, bol stíhaný za to, že si 27. októbra 1937, keď na Hlavnej ulici bola vztýčená štátna vlajka a vojenská kapela hrala štátnu hymnu, nezložil klobúk zo svojej hlavy.²⁵ Mildner však nebol účastníkom osláv, ale len prechádzal cez Hlavnú ulicu počas svojej cesty zo svojho bytu na Námestie dominikánov a späť. Čo je však dôležitejšie, jednalo sa o 86 ročného muža, ktorý sa podľa svojej výpovede vzhľadom na svoj vek už nezaujímal o dianie na ulici, a preto nevenoval pozornosť tomu, čo sa dialo okolo neho. Okrem toho, aspoň tak sám povedal, už mal zlý sluch a melódiu československej hymny aj tak nepoznal.²⁶ Napriek tomu však prokuratúra začala proti nemu vyšetrovanie a pred súdom ho zachránila len amnestia prezidenta republiky, vyhlásená 16. apríla 1938.²⁷

Hoci mnohé z nami odhalených prípadov domnelého alebo skutočného nerešpektovania štátnej hymny sa týkali obyvateľov maďarskej alebo židovskej národnosti, bolo by chybou myslieť si, že Slovákov sa to netýkalo. Vo fonde Krajského súdu v Košiciach z roku 1936 sú zdokumentované dva takéto prípady. Prvý sa stal v Ďurkovciach (okres Košice vidiek), kde si počas školskej slávnosti, keď sa hrala štátna hymna, päť miestnych obyvateľov (všetci Slováci) nezložilo klobúky.²⁸ Druhý prípad sa stal v Nižnej Myšli počas pohrebného obradu vojaka. Pri odznení štátnej hymny totiž ostali pokrývky hlavy na hlavách dvoch ľudí, ktorí stáli od pohrebu vo vzdialenosti asi 200 metrov.²⁹ Argumenty obžaloby boli v oboch prípadoch podobné: osoby, ktoré si počas hymny nechali klobúk na hlave, „*verejne spôsobom surovým a štvavým hanobili republiku tak, že to mohlo znížiť vážnosť republiky a ohroziť verejný pokoj v republike*“.³⁰ Sedem dotknutých osôb opäť zachránilo to, že na základe prezidentskej amnestie zo 6. marca 1937 konanie proti nim ukončili.

Pri spätnom pohľade nie je možné zistiť, aký bol v uvedených a podobných prípadoch skutočný dôvod nerešpektovania štátnej hymny: nedostatok pozornosti či nestotožnenie sa s hymnou a všetkým, čo symbolizuje. V prípade Maďarov žijúcich na Slovensku, z ktorých len menšia časť hovorila úradným jazykom, je namieste aj otázka, či vôbec poznali melódiu a text štátnej hymny. Obyčajní dedinskí obyvatelia ju pravdepodobne ani nepoznali, a vlastne nemali

25 Štátny archív v Košiciach (ŠA Ks), f. Krajský súd v Košiciach (KSKs), k. 272, inv. č. 1001, TK 32/1936.

26 Jeho tvrdenie, že nepoznal československú hymnu, sa nezdá byť dôveryhodné, keďže Mildner patril k vtedajšej mestskej elite, bol sčítaný a vzdelaný človek.

27 Tamtiež.

28 ŠA KS, KSKs, k. 276, inv. č. 1001, TK 930/1936, TK 933/1936, Tk 934/1936.

29 ŠA KS, KSKs, k. 276, inv. č. 1001, TK 951/1936.

30 Tamtiež.

ani príležitosť sa s ňou stretnúť. Nemali gramofón ani rádio a ak mali, počúvali budapeštianske vysielanie. A na dedinách boli podujatia, na ktorých bola zahratá štátna hymna, veľmi zriedkavé. Školská mládež však musela poznať, keď už nie pôvodný text, ale aspoň text hymny preložený do maďarčiny. Bratislavská expozitúra ministerstva školstva totiž už v roku 1921 vydala nariadenie, podľa ktorého sa maďarskí žiaci museli povinne naučiť maďarský text československej hymny a spievať ho na školských slávnostiach.³¹ Maďarský preklad síce uľahčil žiakom pochopenie významu československej hymny, ale ich vzťah k nej asi nezlepšil. Podľa spomienok Imreho Vargu, ktorý sa narodil v roku 1910 a neskôr sa stal významným predstaviteľom maďarského kultúrneho života na Slovensku, študenti maďarského gymnázia v Komárne sa učili maďarský text československej hymny a nacvičovali si jej spievanie. Ale 28. októbra, keď sa konala školská slávnosť a organ zahral melódiu *Kde domov můj*, nikto ju nezačal spievať. Až po dôraznom príhovore riaditeľa školy („viete vy, čo robíte, zatvorí nám školu, a môžete ísť kopať zem...“) začali žiaci nútené spievať.³² Keďže sudetonemecké spomienky uvádzajú situácie veľmi podobné tým, ktorú spomína Varga,³³ môžeme oprávnene usudzovať, že aj keď príslušníci národnostných menšín poznali melódiu aj text česko-slovenskej hymny, stotožniť sa s nimi nedokázali.

To si, samozrejme, uvedomovali aj príslušníci česko-slovenskej politickej elity, a preto už v prvých mesiacoch po vzniku republiky sa objavila myšlienka vytvoriť novú štátnu hymnu, ktorá by viac akceptovala národnostné zloženie Československa. S touto myšlienkou neprišiel ako prvý nikto iný, ale sám zakladajúci prezident republiky T. G. Masaryk. Prezident predovšetkým z dôvodu zmierenia sudetských Nemcov považoval za dôležité vytvoriť novú ľudovú štátnu hymnu, ktorá by bola prijateľná pre všetkých obyvateľov Československa. „*Máme dnes hymny dvě, a bylo by lépe, když bychom měli jen jednu, která by se hodila všem bez rozdílu národnosti*“ – povedal Masaryk v odpovedi na otázku viedenského novinára z *Die Zeit*.³⁴

Najdôležitejšou výhodou takejto novej hymny, aspoň z pohľadu centralistov, by bolo vyriešenie rozporu medzi dvoma národnými hymnami a ideou čechoslovakizmu. Takýto názor zastával aj minister zahraničných vecí Edvard Beneš, ktorého sa v rozprave Národného zhromaždenia o rozpočte na rok 1924 spýtal

31 SAK, Česká „Píseň písní“, s. 40.

32 Interjú Varga Imrével (Rozhovor s Imre Varga). Archív rukopisov Fórum inštitútu pre výskum menšín, s. 5.

33 Pozri NEMĚC. Der Schulalltag in den deutschen Schulen der Tschechoslowakei (1918–1938) im Spannungsfeld zwischen Staat und Volksgruppe. In HÖHNE, Steffen, Hrsg. *Brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien - Slowakei 2004*, Neue Folge 12. Prag/ Regensburg 2005, s. 195-221.

34 SAK, Česká „Píseň písní“, s. 41.

poslanec z HSLS Andrej Bobok, či existencia dvoch hymien neodôvodňuje potrebu slovenskej autonómie (t. j. uznania slovenského národa). Beneš na otázku reagoval v tom zmysle, že nie štruktúru republiky treba prispôsobovať hymne, ale hymnu treba prispôsobiť centralistickej a čechoslovakistickej realite štátu, teda je potrebná nová hymna.³⁵ Zdá sa však, že Masarykove a Benešove návrhy boli skôr individuálne názory, ktoré neboli dostatočne premyslené a za ktorými nestála ozajstná politická vôľa.

Myšlienka novej hymny sa znovu objavila začiatkom 30. rokov 20. storočia. V lete 1933 poslalo ministerstvo vnútra ministerstvu školstva list, v ktorom bol predložený návrh vytvorenia novej hymny s odôvodnením, že česká a slovenská hymna nie sú melodicky kompatibilné, vznikli v období neslobody a nezodpovedajú československému štátnemu duchu. Ministerstvo školstva však túto myšlienku rázne odmietlo s tým, že novú hymnu nemožno obyvateľstvu vnucovať, pretože „*hymna je posvätným majetkom národa, vychádza zo samého jeho srdca a z jeho ducha*“.³⁶ Tým bola vec uzavretá a až do zániku prvej republiky na jeseň 1938 sa o nej už nediskutovalo.

Maďarská hymna v československom štáte

Konflikt medzi menšinami a národným štátom, ktorý považuje symboly menšín za hrozbu pre existenciu štátu, nie je ojedinelý. Stačí si prečítať pár riadkov z listu Matúša Dulu Oszkárovi Jászimu z roku 1915, aby sme pochopili, že v období dualizmu aj Slováci s tým mali trpké skúsenosti:

„Pevne sme verili, že pod vplyvom vojny, ktorá si vyžiadala mnoho obeť, skoncuje s arogantným pohrdaním a prenasledovaním národností. A hľa – zažívame pravý opak. Ich žaláre sú plné slovenských ľudí, každý človek so slovenským cítením je pod policajným dohľadom, trestá sa šesťmesačným väzením kto sa opováži zaspievať pieseň ‚Hej Slováci ešte naša slovenská reč žije‘, pieseň napísanú v 30. rokoch minulého storočia.“³⁷

A hoci táto téma je doteraz nespracovaná, podľa prístupných prameňov sa dá posúdiť, že správanie sa uhorského štátu voči tým, ktorí spievali pieseň *Hej Slováci* nebolo celkom konzekventné. Túto pieseň si slovenské obyvateľstvo často spievalo bez akéhokoľvek pocitu strachu z možného trestu. A to aj na verejných priestoroch, o čom slovenská tlač prinášala aj správy. Napríklad na učiteľskej porade, ktorá sa uskutočnila počas veľkonočných sviatkov roku 1894 v Hybe,

35 *Slovenský denník*, 26. 11. 1923, s. 1.

36 NA ČR, f. PMR, k. 3283, sv. 733/1, Hymna celostátní a hymna Podkarpatské Rusi.

37 KEMÉNY, ed. *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, VII. 1914–1916.* Budapest 1999, s. 299.

približne sto účastníkov, tak na začiatku, ako aj na konci podujatia, zaspievalo slovenskú hymnu.³⁸ *Hej Slováci* sa otvorene spievala aj na ľudových zhromaždeniach. Napríklad 29. júna 1891 v Malackách, kde bol hlavným rečníkom Ferdiš Juriga,³⁹ alebo na podobnom podujatí v Slatine 16. júna 1910, kde rečnili Viliam Pauliny a Ľudovít Medvecký.⁴⁰ Na druhej strane však poznáme viac takých prípadov, keď osoby, ktoré spievali slovenskú hymnu boli zo strany moci prenasledované. Roku 1903 zo zjednoteného protestantského gymnázia v Rimavskej Sobotě vylúčili šesť slovenských študentov len za to, že počas výletu na Muránsky hrad údajne zaspievali slovenskú hymnu, čo škola kvalifikovala za nevlastenec-ký čin.⁴¹ Horšie dopadol istý Pavel Buocik z Turčianskeho sv. Martina, ktorého podľa informácie *Národných novín* odsúdili na šesť mesiacov väzenia za to, že počas divadelného predstavenia dal vrútockými muzikantmi zahrať piesne *Hej Slováci* a *Kde domov můj*.⁴²

Asi najznámejším prípadom je banskobystriický proces proti Matúšovi Dulovi, Pavlovi Mudroňovi a ďalším 26 osobám, ktoré 24. 6. 1898 na železničnej stanici v Martine slávnostne víтали Ambra Pietra, len deň predtým odsúdeného v Pešti na osem mesiacov väzenia, a za spevu slovenskej hymny *Hej Slováci* ho odprevadili domov.⁴³ Podľa rozsudku, ktorý bol vyhlásený 5. januára 1900, okrem troch boli všetci uznaní vinnými a boli im uložené tresty väzenia (14 dní až tri mesiace) alebo peňažné tresty (50 až 100 zlatých). A hoci boli odsúdení za trestný čin poburovania (§ 174 trestného zákonníka) za to, že verejne oslavovali „páchateľa nejakého zločinu alebo priestupku preto, že ho spáchal“, zo zápisnice súdneho procesu je jasné, že senát považoval za priťažujúcu okolnosť práve spievanie hymny *Hej Slováci*.

Text maďarskej hymny *Isten áldd meg a magyart* (Bože, požehnaj Maďara) napísal Ferenc Kölcsey v roku 1823 a v roku 1844 ho zhudobnil známy skladateľ Ferenc Erkel. Ale keďže Uhorsko bolo v tom čase neoddeliteľnou súčasťou habsburskej monarchie, oficiálnou hymnou aj po rakúsko-uhorskom vyrovnaní zostala *Gotterhalte*. Tá sa hrala na štátnych podujatiach a bola jedinou hymnou, ktorá sa mohla hrať v prítomnosti panovníka. Ale najmä po tom, čo po potlačení revolúcie a boja za nezávislosť v roku 1849 Viedeň zakázala dovtedy populárny Rákócziho pochod, dielo Erkela čoraz častejšie odznelo na rôznych

38 *Dom a škola*, 1894 jún, č. 6, s. 162-163.

39 *Slovenské ľudové noviny*, 07. 07. 1891, s. 4.

40 *Zvolenské noviny*, 25. 10. 1910, s. 4-5.

41 *Cirkevné listy*, 1903, č. 10. s. 313; *A rimaszombati Egyesült Protestáns Főgimnázium Értesítője az 1903-4-ik tanévről*. Rimaszombat 1904, s. 30-31.

42 *Národné noviny*, 24. 09. 1918, s. 3.

43 Opis súdneho procesu pozri KERECSMAN. Banskobystrický politický proces. (Online) In *Naša advokácia. História, zaujímavosti*.

slávnostiach⁴⁴ a postupne sa stalo ľudovou hymnou, ktorú Maďari spievali ako akúsi národnú modlitbu. Nebolo tomu inak ani počas veľkolepého pohrebu Lajosa Kossutha v roku 1894.⁴⁵ Aj počas revolučných udalostí na jeseň 1918 masy často spievali maďarskú hymnu. Podľa *Komáromi Lapok* sa tak stalo napríklad aj v Komárne a Komoči v polovici novembra 1918, keď predstavitelia miestnej národnej rady oznámili, že Maďarsko mení formu vlády na republiku.⁴⁶

Po rozpade historického Uhorska a obsadení severných žúp Uhorského kráľovstva Československom sa maďarská hymna stala pre tam žijúce maďarské obyvateľstvo symbolom identifikácie s maďarskou identitou a štátnosťou. Jej spievanie bolo kolektívnou deklaráciou národnej príslušnosti. A, samozrejme, bola aj istým druhom protestu proti novej štátoprávnej situácii. Preto spievali maďarskú hymnu príslušníci levicekej domobrany 21. januára 1919, keď odovzdávali moc nad mestom československej armáde.⁴⁷ *A Isten áldd meg a magyart* spievali aj demonštrujúci obyvatelia Košíc, po tom čo 17. marca 1919 československí legionári zvrhli sochu honvéda, ktorá stála na Hlavnej ulici.⁴⁸

V uvedených prípadoch sa hymna spievala s výrazným protestným postojom, ale existujú aj prípady, keď maďarská hymna odznela s cieľom vyjadrenia politickej identity. Jeden takýto zaujímavý prípad sa stal v júli 1920 v Komárne, kde kresťanskí socialisti usporiadali verejné zhromaždenie, ktoré sa infiltrovaní sociálnodemokratickí robotníci pokúsili narušiť spevom *Internacionály*.⁴⁹ Na to však prívrženci kresťanského socializmu odpovedali zaspievaním maďarskej hymny, a keďže ich bolo viac, prehlušili melódiu *Internacionály*.

Hoci uvedené prípady sa odohrali na verejných priestranstvách a informovala o nich aj tlač, o tom, že by úrady podnikli voči tým, čo spievali maďarskú hymnu nejaké odvetné opatrenia, nemáme žiadne informácie. Preto predpokladáme, že v prvom období po vzniku Československa štátna moc tolerovala spievanie maďarskej hymny. Svedčia o tom aj slová ministra s plnou mocou Ivana Déerra, ktoré odzneli počas jeho návštevy v Komárne 22. júna 1920.⁵⁰ Déer, ktorý pricestoval do mesta kvôli problémom so zásobovaním, sa stretol aj s predstavi-

44 Tento trend potvrdzujú aj výsledky výskumu Alice Kurhajcovej. Porovnaj KURHAJCOVÁ. *Verejné oslavy a historická pamäť v Uhorsku (1867 – 1914). Na príklade Banskej Bystrice, Zvolena, Lučenca a Rimavskej Soboty*. Banská Bystrica 2015.

45 NAGY. Himnusz, Szózat kontra Gotterhalte. Birodalmi és nemzeti szimbólumok az Osztrák–Magyar Monarchia Magyarországan. In *Aetas*, 2017, roč. 32, č. 4, s. 31-33.

46 *Komáromi Lapok*, 16. 11. 1918, s. 4 a 23. 11. 1918, s. 5.

47 Štátny archív v Nitre, pobočka Levice (ŠA Ni, PoLv), f. Magistrát mesta Levice (MML), k. 102, XV. Štátny prevrat v Leviciach.

48 *Felvidéki Magyar Hírlap*, 19. 03. 1939, s. 23.

49 *Komáromi Lapok*, 07. 07. 1920, s. 3.

50 *Slovenský denník*, 25. 06. 1920, s. 2.

teľmi Rádu svätého Benedikta a rokoval s nimi aj o spievaní maďarskej hymny v kostoloch. Podľa bratislavských novín *Híradó* na rokovaní Dérer vyhlásil, že on osobne nemá námietky proti spievaniu *Isten áldd meg a magyart*, lebo Maďari ju vždy budú spievať. Ale kým sa situácia na Slovensku neupokojí, predsa len neodporúča spievať túto pieseň, a hlavne nie so zámerom demonštrovať.⁵¹

Práve v časoch Dérerovej návštevy v Komárne však došlo k zmene v oficiálnom československom vnímaní maďarskej hymny, čo sa odrážalo tak v reakcii tlače, ako aj československých orgánov na udalosti z 20. augusta v roku 1920. Pre maďarských katolíkov bol 20. august, čiže sviatok svätého Štefana, významným sviatkom, kedy sa tradične konala slávnostná omša, na ktorej sa spievala aj hymna. Keďže však tento sviatok bol úzko spätý aj s myšlienkou uhorskej štátnosti,⁵² minister s plnou mocou na Slovensku a následne aj vedenie katolíckej cirkvi na Slovensku už v lete 1919 zakázali slávenie omše v tento deň.⁵³ Napriek zákazu sa však 20. augusta 1919 v mnohých katolíckych kostoloch na južnom Slovensku konala slávnostná omša a spievala sa maďarská hymna.⁵⁴ Vtedy ešte bez akýchkoľvek následkov. Keď sa to však v auguste 1920 zopakovalo, nezostalo to už bez následkov alebo prinajmenšom negatívnych reakcií.

Najväčší ohlas vyvolali udalosti odohrávajúce sa v deň sviatku Nanebovzatia Panny Márie 15. augusta v Košiciach, kde sa asi 30 mladých dievčat oblečených v tradičných ľudových krojoch vybralo na slávnostnú omšu do Dómu svätej Alžbety a na konci omše okrem iných cirkevných spevov zaspievali aj maďarskú hymnu.⁵⁵ Prípado vyvolal senzáciu a písali o ňom tak celoštátne denníky ako *Slovák* alebo *Slovenský denník*,⁵⁶ ako aj miestny *Slovenský východ*.⁵⁷ A hoci sloven-

51 *Híradó*, 25. 06. 1920, s. 3.

52 O zmene a obsahu sviatku sv. Štefana po porážke revolúcie 1848/49 pozri MANNOVÁ. *Minulosť ako supermarket? Spôsoby reprezentácie a aktualizácie dejín Slovenska*. Bratislava 2019, s. 132-133.

53 SNA, f. Krajský úrad Bratislava (KÚ Ba), k. 268, č.j. 1504/30.prez; *Híradó*, 17. 08. 1919, s. 3.

54 O vzťahu československého štátu k sviatku svätého Štefana pozri MICHELA. „A haza legyen minden gyermekének hazája“ : A Szent István -kultusz reprezentációi Szlovákiában a két világháború közötti időszakban. In *Történelmi szemle*, 2015, roč. 57, č. 2, s. 333-349.

55 *Slovenský východ*, 16. 08. 1920, s. 1.

56 *Slovák*, 26. 08. 1920, s. 3; *Slovenský denník*, 21. 08. 1920, s. 1.

57 „Nemrzíme sa nad národnými krojmi na demonštrácii sa zúčastnených maďarských dievčienec; nášmu demokratickému duchu sa to ani najmenej neprieči, veď i môžu tie devy takým spôsobom ľahšie sa dostať pod partu; tým menej sa rozčuľujeme nad tým, že ony aj po kostole chodili si po uliciach a po parku tak oblečené. Ale proti spievaniu národných hymien a všelijakých nacionálnych piesní s reflexiami, narážkami na bývalé Uhorsko, na ‚Kráľovstvo Mariánske‘ — v chráme božom, proti tomu už áno — pozdvihujeme slovo, naše ostré slovo..“ *Slovenský východ*, 19. 08. 1920, s. 1.

ský politický klub, ktorý v meste fungoval, žiadal prísne potrestanie vinníkov,⁵⁸ podľa našich vedomostí sa tak nestalo. Štyri mladé ženy boli síce nakrátko odvedené na políciu (jednou z nich bola Sára Salkáháziová, ktorá bola v roku 2006 blahoslavená)⁵⁹, ale košické dievčatá neboli postavené pred súd. Nestalo sa tak ani pri občanoch maďarskej národnosti, ktorí 20. augusta 1920 spievali maďarskú hymnu vo františkánskom kostole v Bratislave či v Šali nad Váhom.

Inak však skončil prípad z Levoče, kde tamojší veriaci 20. augusta 1920 vo farskom kostole zaspievali maďarskú hymnu, začo bolo päť mladých žien (všetky mali 24 – 26 rokov) a jeden muž postavených pred súd.⁶⁰ Obvinili ich z toho, že hoci vedeli, že Levoča už patrí do Československa, spievaním maďarskej hymny vyvolávali nenávisť voči iným národnostiam. Na súdnom pojednávaní, ktoré sa uskutočnilo 1. februára 1921, obžalovaní popierali svoju vinu a obhajovali sa tým, že hymnu spievali preto, lebo to robili vždy na sviatky. To však súd nepresvedčilo a päť žien, ktoré sa priznali k spievaniu hymny (šiesta osoba sa nepriznala), bolo podľa § 172 Uhorského trestného zákonníka z roku 1878 za poburovanie odsúdených na väzenie. Dve dostali 8 týždňov a ostatné tri 6 týždňov väzenia. Výkon trestu bol podmiennečne odložený na 3 roky. Prokurátor sa však proti rozsudku odvolal a prípad bol postúpený na košickú tabuľu, ktorá podmiennečný trest odňatia slobody zmenila na výkon trestu.⁶¹ Rozhodnutie bolo prijaté väčšinou hlasov, pričom predseda trojčlenného senátu (ktorý bol na základe svojho mena asi maďarskej národnosti) nesúhlasil s rozhodnutím.

Proces v Levoči bol prvým zo série procesov, v ktorých boli československí štátni príslušníci stíhaní za spievanie maďarskej hymny. V nasledujúcich rokoch nasledovalo nespočetné množstvo ďalších. Na základe môjho výskumu, ktorý v žiadnom prípade nebol úplný, v slovenských archívoch a tlači som našiel 74 prípadov, v ktorých československé štátne zastupiteľstvo iniciovalo vyšetrovanie za spievanie maďarskej hymny proti jednotlivcom alebo skupinám obyvateľov. Dá sa však predpokladať, že počet podobných prípadov dosiahol aj stovku.

V rokoch 1921 – 1923 bol počet súdnych procesov spojených so spievaním alebo hraním maďarskej hymny relatívne nízky, 2 až 3 ročne. Roku 1923 však bolo 7 takých prípadov, ktoré skončili na súde, čo pravdepodobne súviselo s prijatím zákona na ochranu republiky. Prísnejšie zákony, ktoré uľahčili odsúdenie

58 *Slovenský východ*, 21. 08. 1920, s. 1.

59 Počas vojny Sára zachraňovala Židov v Budapešti, ale v posledných dňoch roku 1944 ju príslušníci hnutia šípových krížov odstrelili do ľadového Dunaja. V roku 1969 bola vyhlásená za spravodlivú medzi národmi.

60 Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči (ŠA Pr, SA Le), f. Krajský súd v Levoči (KS Le), k. 462, inv. č. 867, č.j. B 1161/1920. O súdnom procese informoval aj bratislavský maďarský denník *Híradó*, 10. 02. 1921, s. 5.

61 ŠA Pr, SA Le, f. KS Le, k. 462, inv. č. 867, č.j. B 1161/1920.

tých, ktorí spievali maďarskú hymnu, mali pravdepodobne odstrašujúci účinok, lebo v nasledujúcich rokoch nastal určitý pokles prípadov. Od roku 1927 sa však tento trend obrátil a došlo k prudkému nárastu deliktov spojených so spievaním alebo hraním maďarskej hymny. Roku 1927 ich bolo 11, v roku 1928 „len“ 9 a v roku 1929 opäť 11. O príčinách nárastu môžeme len špekulovať, základnou otázkou však je, či Maďari spievali hymnu viac ako predtým, alebo či boli československé úrady prísnejšie. Od roku 1930 počet prípadov začal opäť klesať a na konci tridsiatych rokov bol ich počet minimálny.

Hĺbka dokumentovania týchto 74 prípadov sa líši. Niektoré sú známe len zo stručnej tlačovej správy, zatiaľ čo niektoré prípady možno zo súdneho spisu vysledovať v celom rozsahu (až po rozsudok najvyššieho súdu). Zo 74 poznáme až v 66 prípadoch aspoň rozsudok na prvom stupni, čo nám umožňuje vyvodiť určité závery. Oslobodzujúci rozsudok sa rodil len približne v 25 % prípadov, zatiaľ čo tri štvrtiny prípadov skončili odsúdením obžalovaných. Navyše približne polovica osôb oslobodených na prvom stupni bola po odvolaní obžalobcu odsúdená, čo znamená, že viac ako 85 % prípadov sa skončilo odsúdením obžalovaných. Tento pomer hovorí sám za seba. Samozrejme, právoplatné odsúdenie neznamenaloby vždy, že si odsúdený odpykal svoj trest. Stále existovala totiž šanca, že vďaka amnestii, ktorú takmer každý rok vyhlasoval prezident republiky, bude omilostený a trest si nebude musieť odsedieť.

V prvých rokoch sa proti spevákom hymny postupovalo podľa paragrafu 172 Uhorského trestného zákonníka z roku 1878, v ktorom sa uvádza, že ten, kto podnecuje jednu triedu, národnosť alebo náboženské vyznanie k nenávisti voči inej, sa potrestá odňatím slobody na dva roky alebo pokutou 1 000 forintov.⁶² Aby sa tento paragraf mohol uplatniť, muselo sa preukázať, že text maďarskej hymny je vhodným prostriedkom na podnecovanie k nenávisti voči iným národom. A hoci analýza literárnych diel nie je nevyhnutne doménou právnikov, dobové súdne záznamy ukazujú, že obžaloba a obhajoba sa k nej často uchýľovali, a snažili sa interpretovať text hymny vo vlastnom záujme. A hoci sa vyskytli prípady, keď súd rozhodol, že text maďarskej hymny nie je vhodným prostriedkom na podnecovanie k nenávisti,⁶³ súdna prax bola skôr opačná. Na základe tretieho a štvrtého riadku prvého verša hymny (*Výstri k nemu svoju ochrannú ruku/Ked' bojuje s nepriateľom*), zastávali názor, že nepriateľ uvedený v citovanej pasáži nemôže byť iný ako československý národ, a preto spievanie hymny predstavuje poburovanie proti štátnemu národu.

62 Text *Uhorského trestného zákonníka* pozri: 1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről. (online). net.jogtar.hu

63 *Hiradó*, 13. 06. 1922, s. 5.

Tento názor sa odráža aj v rozsudku Najvyššieho súdu, ktorý bol vydaný 6. decembra 1924, a v ktorom sa uvádza, že:

*„spievanie maďarskej hymny na území Československej republiky, volanie Boha proti nepriateľovi na tejto zemi, ktorá predošle patrila k bývalému Uhorsku a kde propaganda pre Maďarsko ešte neusnula – predostretie starej slávy Maďarov z minulosti – ktorým ich Boh obdaril a im bol na pomoc, a spomínanie týchto udalostí v kostole po svätej omši, slúženej síce za svätého, ktorý bol i zároveň prvým kráľom uhorským a zakladateľom právneho štátu uhorského, zabezpečiteľom vnútorného poriadku a hraníc štátu, bezpochybne je hodné k tomu, aby v jednotlivých, k maďarskej národnosti patriacich, pocit vzbudilo, že národ československý je tiež nepriateľom, proti ktorému je potrebné vyvolanie božskej pomoci, a je vhodné k tomu, by vzbudilo nenávisť proti tejto národnosti, ktorá čiastočne zapríčinila klesnutie tejto slávy“.*⁶⁴

To sa, samozrejme, maďarská strana snažila vyvrátiť alebo rozsudok použiť ako útok na československý argumentačný systém. Ako v prípade mladých dievčat z Jahodnej, ktoré 20. augusta 1924 spievali maďarskú hymnu v kostole. V ich odpovedi na obžalobu sa píše:

*„postoj, že v súčasnej situácii je nepriateľom Maďarska iba československý národ, nie je pravdivý. Pretože, bohužiaľ, Maďari majú nespočetné množstvo nepriateľov. A my s istotou vieme, že slovenský národ nikdy nebol nepriateľom maďarského národa, tieto dva národy žili spolu tisíc rokov [...] Či je český národ nepriateľom maďarského národa alebo nie, to nevieme, veď Čechov my ani nepoznáme [...], ale ak sa oficiálne vyhlási, že len československý národ je nepriateľom Maďarov, hoci tomu neveríme, ak sa to oficiálne tvrdí, budeme nútení tomu uverit“.*⁶⁵

Uvedený paragraf však nebolo možné uplatňovať vo všetkých prípadoch. Napríklad, ak niekto len zahrál melódiu maďarskej hymny, ale nespieval ju, vtedy bolo ťažšie dokázať podnecovanie k nenávisti voči československému národu. Ako v prípade lekára Teodora Muraköziho z Ratkovej, ktorý dal zahráť melódiu hymny cigánskymi hudobníkmi na zábave a ktorého súd oslobodil.⁶⁶ Aj preto bolo z hľadiska obžaloby vítané prijatie zákona na ochranu republiky, ktorý prijalo Národné zhromaždenie Československej republiky 19. marca 1923 a ktorý dal obžalobe väčší manévrovací priestor, ako už citovaný Uhorský zákonník.

64 ŠA Ni, f. Krajský súd v Komárne (KS Kn), inv. č. 1520, č. j. 6726/1923.

65 Štátny archív v Bratislave (ŠA Ba), f. Krajský súd v Bratislave (KS Ba), inv. č. 131, č. j. 1575/1924.

66 *Gemer-Malohont*, 26. 12. 1925, s. 4.

Poukazuje na to aj list zaslaný Generálnou prokuratúrou v Brne ministerstvu spravodlivosti. Uvádza sa v ňom, že tí, ktorí spievajú maďarskú hymnu, budú odteraz stíhaní podľa 1. a 3. odseku paragrafu 14. zákona 50/1923, ktorý umožňuje prísnejší postup namiesto doterajšej „miernej praxe“, a umožní potrestať aj tých, ktorí nespievajú prvú slohu alebo len zahrajú melódiu hymny.⁶⁷ Podľa zákona na ochranu republiky totiž už bolo možné trestať spievanie alebo hranie maďarskej hymny nielen ako podnecovanie k nenávisti voči obyvateľom inej národnosti, ale prvý odsek 14. paragrafu umožnil obviniť páchatel'ov aj z trestného činu poburovania proti štátu.

O tom, že citovaný paragraf zákona na ochranu republiky bol považovaný za vhodný prostriedok na potrestanie tých, ktorí spievajú maďarskú alebo nemeckú hymnu, svedčí aj text brožúry vydanej za účelom pomôcť bezpečnostným orgánom správne uplatňovať paragrafy zákona na ochranu republiky.⁶⁸ V publikácii ako príklad na poburovanie proti štátu je uvedené práve demonštratívne spievanie maďarskej hymny, čo podľa výkladu „*je vyslovením túžby po spojení bývalých častí jednotného Uherska a pobuňuje proti ústavní jednotnosti čs. republiky a je súčasne nepriateľským projevom proti nášmu štátu pro jeho vznik*“.⁶⁹

V dôsledku uplatňovania zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. sa jednoznačne sprísnila judikatúra v prípadoch týkajúcich sa maďarskej hymny a obžalovaní boli v prevažnej väčšine súdnych procesov uznaní za vinných. Najčastejším trestom boli dva týždne odňatia slobody. Podmienečný trest alebo oslobodzujúci rozsudok súd uložil len vo výnimočných prípadoch.

Hymna sa spievala najčastejšie pri bohoslužbách v kostole (20 prípadov zo všetkých 74) a v krčmách (38 prípadov). Hoci z právneho hľadiska nebol rozdiel medzi spevom v kostole a v krčme, prax ukázala niečo iné. Kým v prípade spevu v krčme bola justícia zhovievavejšia, kostol ako miesto konania bol dokonca interpretovaný ako priťažujúca okolnosť.⁷⁰ A to aj napriek tomu, že spev hymny na slávnostných bohoslužbách (20. augusta alebo 15. marca) bol v maďarskej jazykovej oblasti vznikajúcou tradíciou už v období dualizmu.⁷¹ Po vzniku Československa sa v tejto tradícii napriek zákazu pokračovalo, a to zvyčajne podľa scenára, že spev začali veriaci po skončení oficiálnej časti bohoslužby, keď kňaz už opustil kazateľnicu, a tak už nemohol byť braný na zodpovednosť. Začiatkom dvadsiatych rokov, v deň kráľa Svätého Štefana, ktorý pripadá na 20. augusta, sa

67 ŠA Ba, f. Štátne zastupiteľstvo v Bratislave 1919 – 1949 (ŠZ Ba), Prezidiálne spisy, k. 1, č. j. 62/1925.

68 DRLÍK. *Zákon na ochranu republiky s vysvětlivkami a příklady*. Brno 1937.

69 Tamtiež, s. 37.

70 Pozri prípad Márii Bakóovej a spol. ŠA Ba, f. KS Ba, inv. č. 131, č. j. 1575/1924.

71 Porovnaj KURHAJCOVÁ, Verejné oslavy, s. 73-91.

v katolíckom kostole v Šali nad Váhom každoročne spievala maďarská národná hymna. Štátne zastupiteľstvo bolo bezmocné, hoci presne vedelo, že za to by mal byť braný na zodpovednosť aj farár György (Juraj) Gombár.⁷² On však z kostola vždy odišiel pred spievaním hymny. Preto Prezídium referátu ministerstva školstva nariadilo Apoštolskej administratúre v Trnave, aby začala vyšetrovanie proti Gombárovi, ale cirkev „svojho kňaza“ vždy obhájila a vyšetrovanie sa skončilo bez následkov.⁷³ Ako poslednú možnosť okresný náčelník navrhol, aby Gombára preložili na inú faru, ale opäť bez výsledku.⁷⁴ Gombár zostal v Šali až do svojej smrti v roku 1930.

Hoci v kostole spievali takmer všetci, pred súd boli predvedení len tí jedinci, ktorých v kostole prítomní a do civilu oblečení policajti dokázal identifikovať. Ak sa zistilo, že kňaz taktiež spieval, bol potrestaný prísnejšie. Ako v prípade kalvínskeho farára v Chotíne Zoltána Borzu, ktorý 15. marca 1925 spieval maďarskú hymnu spolu so svojím zborom. Prípado sa dostal až pred najvyšší súd a skončil tak, že 21 veriacich dostalo 5 dní podmieneného trestu⁷⁵ odňatia slobody, Borza však 14 dní. Vďaka amnestii prezidenta republiky zo dňa 2. júna 1927 však nemusel nastúpiť na výkon trestu. Vznikla mu však značná finančná strata, pretože 3 roky nedostával kongruu, a tým podľa jeho vlastného priznania ho štát ukrátil o 23-tisíc korún.⁷⁶

Ak k spievaniu došlo v krčme alebo na zábave a páchatel bol pod vplyvom značného množstva alkoholu, mal šancu na oslobodzujúci rozsudok. Samozrejme len vtedy, ak súd usúdil, že si obvinený nevedomoval, čo robí. Napríklad krajský súd v Komárne 2. februára 1929 oslobodil dvoch obyvateľov z Ipeľských Šiah, ktorí sa v novembri 1927 pokúsili v krčme zaspievať maďarskú hymnu, preto, lebo podľa svedkov boli tak opití, že si ani nemohli presne spomenúť na text hymny.⁷⁷

Opilstvo však nebolo vždy záchranným lanom, o čom svedčí prípad Gyulu Méryho z Vrakune.⁷⁸ Ten na Silvestra 1932 pätnásť minút po polnoci spolu s nie-

72 Štátny archív Trnave, Archív Galanta so sídlom v Šali (ŠA Tn, Ga Šala), f. Okresný úrad v Šali, (f. OÚ Ša), k. 6. č. j. 9/26 prez. Gombár Juraj r. k. farár v Šali.

73 ŠA TN, Ga Šala, f. Farský úrad v Šali (f. FÚ Ša), k. 20, inv. č. 1544, Správa apoštolského administrátora v Trnave pre farára v Šali vo veci disciplinárneho konania proti nemu.

74 ŠA Tn, , Ga Šala, f. OÚ Ša, k. 6. č. j. 58/26prez. Maď. hymna v rím. kath. kostole v Šali nad Váhom.

75 PETHEŐ a TÖMÖSKÖZI. *Tárnok Gyula szürke könyve: Adattár az 1918–1938 években cseh megszállás alatt élő felvidéki református egyház történetének megírásához*, dokument č. 576 a 577. Komárno 2022, s. 694-695.

76 ŠA Ni, f. KS Kn, inv. č. 1525, č. j. 515/1925.

77 *Komáromi Lapok*, 02. 02. 1929, s. 4.

78 ŠA Ba, f. KS Ba, inv. č. 1147, č.j. 865/1933.

kol'kými ďalšími zaspieval v miestnej krčme maďarskú hymnu. Bolo však naňho podané anonymné udanie a hoci dokazoval, že bol tak opitý, že si nepamätá, čo sa stalo, krajský súd v Bratislave ho odsúdil na jeden mesiac väzenia. Pritom jeho spoločníci boli oslobodení. On však za vysoký trest vďačil svojej funkcii starostu obce, čo súd zohľadnil ako priťažujúcu okolnosť. Méry sa proti prísnemu trestu odvolal a dosiahol zníženie trestu na osem dní. Tento trest si však už musel odpykať.

V niektorých prípadoch bola priťažujúcou okolnosťou aj zemepisná lokalita spievania hymny. Ako v prípade istej Márie Verzálovej, ktorá spievala maďarskú hymnu v júli 1927 v Topoľčiankach.⁷⁹ Podľa odôvodnenia krajského súdu v Nitre dostala nečakane prísny, jednomesačný trest odňatia slobody preto, lebo k incidentu došlo v letnom sídle prezidenta československej republiky.

Keďže súdy uznali maďarskú hymnu za vhodný prostriedok na podnecovanie k nenávisti proti štátu alebo iným národom, zákon stíhal aj tých, ktorí ju počúvali v Budapeštianskom rozhlase. Ako v prípade riaditeľa Hotela Schalkház Vojtecha Pausza z Košíc, z bytu ktorého 15. augusta 1931 bolo počuť melódiu maďarskej hymny až na ulicu, nad čím – podľa tlačovej správy – sa okoloidúci ľudia „veľmi pohoršovali“.⁸⁰ Za svoj čin bol Pausz na prvom stupni odsúdený na 15 dní väzenia, proti rozsudku sa však tak obžaloba (ktorá považovala tento trest za nízky), ako aj obhajca odvolali. Na druhom stupni bol však oslobodený, keďže súd nepovažoval skutok za preukázaný.⁸¹ Podobné prípady sa zvyčajne skončili podmieneným trestom, ako napríklad v prípade Márii Öschlegerovej z Tornale,⁸² alebo aj oslobodením od viny. To sa stalo Istvánovi Gecseymu, ktorý počúval maďarskú hymnu neďaleko od Buzice na svojej usadlosti v lete 1929.⁸³ Gecsey však bol nakoniec zbavený viny, lebo hymnu okrem neho počuli len hliadkujúci žandári, a tých podľa názoru košickej tabule nebolo možné poburovať proti štátu.

Okrem prípadov, ktoré sa dostali pred súd, v archívnych prameňoch a dobovej tlači existuje mnoho zmienok aj o iných zaujímavých kauzách súvisiacich s hymnami. Nemalú pikantériu predstavuje ten, ktorý sa stal vo Váhovciach neďaleko Galanty. Na tanečnej zábave, ktorá sa konala 19. júna 1924, sa totiž zúčastnil i poslanec za HSLŠ Ferdinand Juriga (v tom čase katolícky kňaz v neďalekej Dolnej Strede).⁸⁴ Počas zábavy si Juriga privolal cigánsku kapelu

79 *Prágai Magyar Hírlap*, 01. 06. 1928, s. 6.

80 *Slovenská pravda*, 23. 01. 1931, s. 2.

81 *Prágai Magyar Hírlap*, 19. 11. 1931, s. 7.

82 *Prágai Magyar Hírlap*, 4. 7. 1931, s. 7.

83 *Prágai Magyar Hírlap*, 26. 03. 1931, s. 8.

84 ŠA Ba, f. Bratislavská župa II. 1923 – 1928 (BŽ II.), Župný úrad, č. j. 857/1925, Kudri Alexander – rušení obecného míru; Slovenská otčina, 12. 07. 1924, s. 4.

Alexandra Kudryho zo Šoporne a zavelil im zahrať maďarskú hymnu. Hoci tí to najprv odmietli a aj hostinský protestoval, Juriga trval na tom, že treba zahrať hymnu, čo sa aj stalo. Po tejto udalosti zábava pokračovala, ale aféra nezostala bez následkov. Štátne zastupiteľstvo totiž začalo konanie vo veci rušenia obecného pokoja, ale nie proti Jurigovi, ale proti cigánskej kapele. Navyše, okresný náčelník podal návrh na preloženie notára Kürcza, ktorý – podľa úradov, mal zábavu po zahratí maďarskej hymny prerušiť, ale neurobil to. Nakoniec však aj notár zostal na svojom poste a aj štátne zastupiteľstvo zastavilo konanie proti cigánskym hudobníkom. Z dostupných prameňov však nie je jasné, akú úlohu pri uzatváraní prípadu týmto spôsobom zohral poslanec Juriga.

* * *

Celkovo možno povedať, že v období prvej Československej republiky bola otázka hymny okrajovou, no predsa veľmi citlivou témou. Skutočnosť, že štátna hymna nebola kodifikovaná v zákone, svedčí o jej malom význame. V dôsledku chýbajúcej kodifikácie zostal vzťah medzi českou a slovenskou hymnou nejasný. Nevedelo sa, či ide o jednu hymnu, alebo o dve hymny, ktorých poradie sa môže zameniť. Na druhej strane, vzhľadom na počiatočnú krehkosť a zraniteľnosť novovzniknutej republiky boli úrady mimoriadne citlivé na akékoľvek spochybňovanie štátnych symbolov, tak aj posvätnosti hymny, ktoré vždy kvalifikovali ako útok na československý štát.

Problémy okolo československej hymny však zatienili konflikty vyvolané maďarskou hymnou, ktoré boli typickým príkladom konfliktu národného štátu so svojou národnou menšinou. Skutočnosť, že počas dvadsiatich rokov prvej republiky boli desiatky Maďarov súdených za spievanie maďarskej hymny a v mnohých prípadoch boli odsúdení na trest odňatia slobody alebo dostali podmienené tresty, svedčí o limitoch vtedajšej československej demokracie. A to platí aj vtedy, ak vieme, že vďaka pravidelným amnestiám si len niektorí z nich museli odpykávať svoje tresty.

Za prvej ČSR boli súdy nezávislé od výkonnej a zákonodarnej moci. Neboli však nezávislé od spoločenskej nálady a, samozrejme, neboli a ani nemohli byť nezávislé od právnych noriem. Zákony pritom boli koncipované tak, aby poskytovali základ pre fungovanie demokratického právneho štátu, pričom však vytvorili vhodné podmienky aj pre vznik československého národného štátu a zabránili akémukoľvek iredentistickému počínaniu príslušníkov národnostných menšín.

Iredentistické snahy zo strany Maďarska boli síce nepochybne jestvujúcim fenoménom, československý štát však vnímal aj tie prejavy Maďarov na Slovensku ako iredentistickú hrozbu, ktoré boli prejavom len ich národnej identity. V skutočnosti však tí, ktorí maďarskú hymnu spievali opití v krčme alebo odu-

ševnene v kostole, nepredstavovali reálnu hrozbu pre poriadok v štáte. A preto, nech už si Maďari mysleli o Trianone a československom štáte čokoľvek, právne kroky proti nim sa zdajú byť rovnako prehnané ako v prípade Slovákov, ktorí boli prenasledovaní za spievanie slovenskej hymny v období dualizmu. A tento postup je zlým svedectvom postoja oboch, tak pre Uhorské kráľovstvo, ako aj pre Československú republiku, voči svojim národnostným menšinám.

O autorovi / About the author

dr. habil Attila Simon, PhD.

Fórum inštitút pre výskum menšín

Katedra histórie Pedagogickej Fakulty UJS Komárno

Bratislavská cesta 3322, 94501 Komárno

Slovenská republika

e-mail: simon.attila@foruminst.sk

<https://orcid.org/0000-0003-4697-4102>

Zoznam použitých prameňov a literatúry/List of references and literature

Primárne zdroje/Primary sources

Archívy a archívne pramene / Archives and Archivessources

Národní archiv České republiky (NA ČR), f

f. Předsednictvo ministerské rady (PMR)

f. Ministerstvo s plnou mocou (MPS)

Slovenský národný archív (SNA),

f. Policajné riaditeľstvo v Bratislave (PR BA)

f. Krajský úrad Bratislava (KÚ Ba)

Štátny archív v Bratislave (ŠA Ba),

f. Bratislavská župa II. 1923-1928 (BŽ II.)

f. Krajský súd v Bratislave (KS Ba)

f. Štátne zastupiteľstvo v Bratislave 1919-1949 (ŠZ Ba)

Štátny archív v Košiciach (ŠA Ks),

f. Krajský súd v Košiciach (KSKs)

Štátny archív v Nitre (ŠA Ni),

f. Krajský súd v Komárne (KS Kn)

- Štátny archív v Nitre, pobočka Levice (ŠA Ni, PoLv),
f. Magistrát mesta Levice (MML)
- Štátny archív v Prešove, špecializované pracovisko Spišský archív v Levoči (ŠA Pr, SA Le),
f. Krajský súd v Levoči (KS Le)
- Štátny archív Trnave, Archív Galanta so sídlom v Šali, ((ŠA Tn, Ga Šala),
f. Okresný úrad v Šali (OÚ Ša)
f. Farský úrad v šali (FÚ Ša)

Sekundárne zdroje / Secondary sources

Monografie a zborníky ako celok / Monographs

1878. évi V. törvénycikk a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről. (online). net.jogtar.hu, [cit. 2023-03-21]. Dostupné na: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=87800005.TV&txtreferer=94500007.TV>
- ANDERSON, Benedict. *Představy společnosti. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008.
- DRLÍK, František. *Zákon na ochranu republiky s vysvětlivkami a příklady*. Brno: Melantrich, 1937.
- HÁJKOVÁ, Dagmar et. al., edd. *Sláva republice: Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*. Praha: Academia, 2018, s. 13-42.
- KEMÉNY, G. Gábor, ed. *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában, VII. 1914–1916*. Budapest: MTA Történettudományi Intézet, 1999.
- KISS, Gy. Csaba. *Hol vagy, Hazám? Kelet-Közép-Európa himnuszai*. Budapest: Nap Kiadó, 2011.
- KURHAJCOVÁ, Alica. *Verejně oslavy a historická pamät' v Uhorsku (1867 – 1914). Na príklade Bynskej Bystrice, Zvolena, Lučenca a Rimavskej Soboty*. Banská Bystrica: Belianum, 2015.
- MANNOVÁ, Elena. *Minulosť ako supermarket? Spôsoby reprezentácie a aktualizácie dejín Slovenska*. Bratislava: Veda, 2019.
- PETHEÖ, Attila a TÖMÖSKÖZI, Ferenc, red. *Tárnok Gyula szürke könyve: Adattár az 1918–1938 években cseh megszállás alatt élő felvidéki református egyház történetének megírásához*. Komárno: UJS, 2022.
- ŠKVARNA, Dušan. *Začiatky moderných slovenských symbolov. K vytváraniu národnej identity od konca 18. do polovice 19. storočia*. Banská Bystrica: UMB, 2004.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách / Articles in Journals, Chapters in Monographs

- CSEPELI, György a ÖRKÉNY, Antal. Jelképek és eszmék az európai nemzeti himnuszokban. In *Regio*, 1996, roč. 7, č. 2, s. 3-34.
- HOBSBAWM, Eric. „Inventer des traditions.” (online). In *Enquête*, 1995, č. 2, s. 71-189. [cit. 2023-04-25]. Dostupné na: <https://journals.openedition.org/enquete/319#quotation>
- KERECMAN, Peter. Banskobystrický politický proces. (Online) In *Naša advokácia. História, zaujímavosti* [cit. 2023-04-30]. Dostupné na: http://www.nasaadvokacia.sk/bb_proces.html
- MIHÁLIKOVÁ, Silvia. Sviatky na Slovensku ako súčasť politických rituálov. In *Historický časopis*, 2005, roč. 53, č. 2, s. 339-354.
- MICHELA, Miroslav. A haza legyen minden gyermekének hazája“ : A Szent István-kultusz reprezentációi Szlovákiában a két világháború közötti időszakban. In *Történelmi szemle*, 2015, roč. 57, č. 2, s. 333-349.

- MICHELA, Miroslav. Státní oslavy a konstruování československé národní pospolitosti za první republiky. In HUDEK, Adam; KOPEČEK, Michal a MERVART, Jan, eds. *Čecho/slovakismus*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2019, s. 223-242.
- NAGY, Ildikó. Himnusz, Szózat kontra Gotterhalte. Birodalmi és nemzeti szimbólumok az Osztrák–Magyar Monarchia Magyarországon. In *Aetas*, 2017, roč. 32, č. 4. s. 21-62.
- NEMĚC, Mirek: Der Schulalltag in den deutschen Schulen der Tschechoslowakei (1918–1938) im Spannungsfeld zwischen Staat und Volksgruppe. In HÖHNE, Steffen. Hrsg. *Brücken. Germanistisches Jahrbuch Tschechien – Slowakei 2004, Neue Folge 12*. Prag/ Regensburg: Nakladatelství Lidové Noviny, 2005, s. 195-221.
- A rimaszombati Egyesült Protestáns Főgimnázium Értesítője az 1903–4-ik tanévről*. Rimaszombat 1904.
- SAK, Robert. Česká „Píseň písní“ v historickém kontextu. *The Czech „Song of Songs” in its Historical Context*. In *Státní hymna České republiky v proměnách doby. The Czech Republic’s National Anthem Down the Ages*. Praha: Úřad vlády České republiky, 2008, s. 23-43.
- ZAJAC, Peter. Stredoeurópske hymny. In *Slovenský národopis*, 2002, roč. 50, č. 2, s. 194-200.

Dobová tlač / Press

- Cirkevné listy*, 1903
Dom a škola, 1894
Felvidéki Magyar Hírlap, 1939
Gemer-Malohont, 1925
Híradó, 1920, 1921, 1922
Komáromi Lapok, 1918, 1920, 1929
Národné noviny, 1918, 1932
Národný týždenník, 1935
Prágai Magyar Hírlap, 1928, 1931
Slovák, 1920, 1928, 1935
Slovenská otčina, 1924
Slovenská pravda, 1931
Slovenské ľudové noviny, 1894
Slovenský denník, 1920, 1923, 1935
Slovenský východ, 1920
Új nemzedék, 1935
Zvolenské noviny, 1910